

La muixeranga d'Algemesí es prepara per desplegar una torre.

Les arrels del castell

“La muixeranga viatja al nord, com a ball de valencians evoluciona a castell i genera, de rebot, la moixiganga.” Salvador Vila, president de l'Entitat Promotora de Muixeranques, ens resumeix en una frase una trajectòria de segles. Com a entusiasta recuperador de les torres humanes al País Valencià, ha celebrat, igual com ho ha fet el món muixeranguer en general (que inclou *negrets* i *ball de locos*), el reconeixement que la UNESCO ha donat als castells: a més de l'alegria agermanada, hi ha també la promoció que arriba, “de retruc”, al País Valencià. De fet, recorda, “cada vegada que un aplec de muixeranques ha eixit al programa *Quarts de nou*, del 33, ha acudit gent a apuntar-se a les colles”.

Cada vegada és més consolidat l'origen valencià del nou patrimoni immaterial: resseguim les arrels muixerangueres de la dèria compartida pels castells.

L'origen. “I tant que es reconeix! Nosaltres sabem qui som gràcies a ells”: la resposta de Salvador Vila és significativa, quan algú li pregunta si des del nord s'és conscient d'on cal cercar l'origen de les construccions castelleres. De fet, con-

tinua, “les investigacions que primer demostren la gènesi del ball de valencians són les que es fan des del món casteller, amb els estudis d'Eloi Miralles o de Jordi Bertran, per exemple”.

És que *muixeranga*, ens explica precisament l'estudiós de la cultura popular Jordi Bertran, “és el terme que es fa servir al País Valencià per denominar allò que al nord en diem *ball de valencians*”. Un nom ben significatiu. De fet, prossegueix Bertran, “la vinculació és total. Hi ha qui ha volgut lligar-ho etimològicament a *valents* o *venecians* o diferents coses; no hi ha història, però: sabem que ve del País Valencià”. La documentació parla. I mostra com, per exemple, a partir del darrer terç del segle XVII ja hi ha constància, al Principat de Catalunya, de balls actuant a diverses poblacions. “I sabem, amb noms i cognoms, que els caps de colla eren valencians.”

El fet és que aquests balls, un conjunt de quadres plàstics que acompanyaven festes i processons i que solien culminar en vistoses torres humanes fent figures, es van escampar amb èxit: Jordi Bertran

ha trobat notícia d'actuacions a Madrid i Sevilla i, Ebre amunt, fins a Navarra. "I al País Valencià i Catalunya, és clar."

Al Principat, s'hi van quedar. El *ball de valencians*, resumeix l'estudiós, es va incorporar "als seguicis de les festes patronals i del Corpus", integrat pels homes dels diversos pobles on ja es va establir com a part de la celebració. Durant tot el segle XVIII hi ha moltes actuacions documentades. Fins que, de mica en mica, la torre humana es va deslligant de la resta de la celebració. Hi ha una data clau per a aquesta separació: l'any 1770, a l'Arboç (Baix Penedès), es van convidar quatre balls de valencians de quatre pobles diferents i la crònica destaca que es va fer un castell que va arribar a sis pisos. Era notícia perquè era novetat. Mai no s'havia vist a l'Arboç cosa igual. El castell prenia entitat pròpia. Mantenia el nom antic (ho va fer durant tota la primera meitat del segle XIX), però començava a ser una altra cosa. Amb tècnica diferent. Amb finalitats diferents.

Per a un ball de valencians n'hi havia prou amb una desena de persones evolucionant coordinadament, desplegant les figures mòbils, les torres (amb els muixerangers primer arrupits que – zuuuuup!– s'alcen en composició espectacular). A mesura que la torre guanyava importància, que es prioritzava l'altura, però, canviava la manera de bastir-la i calien també més persones per a la construcció, la pinya, etcètera. Tot es va anar transformant.

"Se prohiba y extermine". L'èxit del ball de valencians, tanmateix, no va agradar tothom. I durant el segle XVIII, ens recorda Bertran, les autoritats sorgides de la Nova Planta borbònica van fer mans i mànigues per esborrar del mapa la festívola expressió. I es dictaminaren "una sèrie de normes per tal que, deien, 'se prohiba y extermine el uso del baile de valencianos tanto en el Principado como en Valencia'". No agradava el pes que tenien a les processons religioses, el punt de descontrol que hi aportaven. I, en un procés similar en diverses ciutats, "es van crear les moixigangues".

El terme, al País Valencià, era intercanviable amb el de *muixeranga* (aquest darrer, de fet, sembla una derivació del primer). Al Principat va passar a denominar les construccions creades *ex novo* per mirar de fossilitzar les alçades

Nosaltres, tots, castellers

Carles Feiner

Casteller

*En equilibri,
molt lentament ens alcen
castells de somnis*

Salvador Espriu relata, en un poema que duu aquest títol, l'essència dels castells i la seva funció social, amb un mestratge inigualable. Aquesta essència i aquesta funció dels castells humans catalans els ha possibilitat de ser declarats patrimoni immaterial de la humanitat per la UNESCO. Malgrat que és una bona notícia, caldria matisar-ne algunes coses. Tendim a associar aquestes distincions honorífiques –que, com a efecte pràctic, generen només el compromís de les administracions públiques de *vetllar* per la conservació de determinades expressions culturals úniques– amb costums i pràctiques en perill d'extinció. I no és pas el cas dels castells, que gaudeixen d'una vida ja bicentenària i que aquests darrers 25 anys han experimentat una expansió territorial i un creixement qualitatiu i quantitatiu sense precedents.

Més que cercar formes de conservació d'aquesta pràctica, doncs, cal

cercar fórmules de difusió, extensió i popularització que l'enforteixin, i alhora que no la desnaturalitzin. El fet casteller és una activitat que, a banda el valor intrínsec vinculat a la dificultat objectiva de les construccions humanes, és portadora de valors comunitaris en un sentit fort. Permet i potencia les relacions properes, els vincles intergeneracionals i interculturals, és una potent escola de civilitat i de dinamització comunitària, i alhora és un eficaç canalitzador de rivalitats i antagonismes locals. Els castells són tot això simultàniament, i aquesta funció social, que han de mantenir indissolublement lligada a la vàlua artística o esportiva, adquireix el màxim sentit en l'àmbit de la festa, d'allò proper i arrelat a la comunitat.

Per tant, aprofitant aquest reconeixement internacional, benvingudes siguin totes les iniciatives que contribueixin a difondre els castells internacionalment, a destacar-ne el caràcter festiu i a promoure'n la pràctica quotidiana i el naixement de noves colles. Però alhora, i coneixent les freqüents tendències a la instrumentalització desmesurada que envolten algunes decisions a casa nostra, siguem prudents i extremadament curosos. No convertim el fet casteller en un espectacle, en un esport o en una atracció turística. Fem, simplement, que creixi com ja és sense canviar-ne l'esperit.

del ball de valencians. "És un disseny", ens confirma Jordi Bertran: "Es creen aquestes pràctiques durant el darrer terç del segle XVIII i s'intenta prioritzar-les, premiar-les per incentivar que es facin moixigangues, més controlades, i no balls de valencians. Al final, però, les dues manifestacions acaben convivint i, sobretot a Tarragona, Sitges, Vilafranca i Vilanova, es tradicionalitza. Diguem, en tot cas, que la moixiganga, en dialecte del Principat, no seria ni un ball de valencians ni una muixeranga". Però que en neix. De retruc. Sense tanta alçària com agafaven els balls de valencians. Sense

tumults. Sense el pilar al balcó que ara fan els castells (quan algú, des de dalt d'una balconada, agafa l'enxaneta), que van prendre del ball, que també es pot veure a la tradicional processó muixeranguera d'Algemesí i que sembla que molestava les autoritats vuitcentistes. Sense el pilar, amb un sentit més religiós que sí que els agradava. I amb idèntica dèria, en tot cas, de sumar esforços i enfilarse, de crear figures al·legòriques, de fer torres, equilibris, meravelles.

Sorpren, per poc que es vulgui mirar, la diversitat de manifestacions muixerangueres que perviuen i es recuperen al Pa-

ERM

ERM

ERM

MARTÍN FLORES

is Valencià. També l'esclat casteller ha servit per a fer renéixer la tradició al sud, en una influència d'anada i tornada. Ni aquelles prohibicions antigues ni les posteriors ànsies modernaires del XIX ("es dediquen a fer ferrocarrils, a tombar muralles i a destruir els balls", sintetitza Salvador Vila) ni els llargs parèntesis d'oblit no han pogut esborrar els castells humans en aquest país. Les onades recuperadores dels anys 70 i 80 van tornar a alçar torres a Titaigües, i a l'Alcúdia, amb els seus famosos *negrets*, van impedir que quedés un setembre sense muixeranga a Algemesí. Els 90 van reprendre amb nou impuls la festa a l'Olleria (i ara ja hi té consolidat el seu *ball de locos*), la van fer créixer a Algemesí (on, al costat de la tradicional, s'hi alça també d'ençà d'aleshores la Nova Muixeranga, amb la natural incorporació de les dones, igual com ja havien fet a l'Olleria), la van escampar amb desinhibició i va acabar

En el sentit de les agulles del rellotge, actuació conjunta de les muixerangues de Pego i de Sueca; la Figuereta, figura molt popular a les muixerangues i els balls de valencians; la Sènia gira recordant el funcionament de la màquina que li dóna nom; la muixeranga de València fent un Guió Caminat.

arribant a Gandia, a Sueca, a València, a Pego, Silla, Carcaixent... "Amb el ball de valencians, ja es va viure una expansió semblant", ens recorda Salvador Vila; "també en el cas dels castells, després. I ara és l'hora de les muixerangues. Amb la diferència, però, que ací recuperem una tradició que ja sabem que era

molt normal: era estranya la processó que isquera sense muixeranga. La vida muixeranguera era molt àmplia". I, veient l'impuls que prenen avui les noves torres, no és arriscat d'augurar que ho tornarà a ser.

Núria Cadenes

www.tresiquatre.com

314 **Jordi Portabella**
L'engany de la corrida
Pel respecte als toros
Pròleg de SALVADOR ALEMANY

QUINA BARBARITAT!

CARTES A
THEO
Vincent van Gogh
de: Henry Thoreau

UNA NOVA NARRACIÓ DEL MÓN
RICCARDO PETRELLA

JOAN FUSTER
Correspondència

12
Rafael Yafel, Joan Teixidor, Antoni Comas,
Albert Mestres i Joaquim Molas
72 pàg.

**No
ve
tats**

edicions **34** València